

Kashan Chamber of Commerce and its Role in the Economic 1343 SH): - and Urban Transformations of the Region (1334 A Study Based on Documents

Javad Ghazi Sha'rbaf

Assistant Professor, Department of Islamic History and Civilization, Azarbaijan Shahid Madani University,
Tabriz, Iran. Email: jghazi@azaruniv.ac.ir

Received: 11/03/2025

Accepted: 19/08/2025

Abstract

This study examines the role and function of the Kashan Chamber of Commerce in the economic and social transformations of the city during the period from 1955 to 1964. Its main objective is to explain the position of this institution in regulating commercial and industrial activities, pursuing the demands of economic actors, and contributing to the resolution of Kashan's economic and urban issues within the context of Iran's economic transformations during the 1950s and early 1960s—a period in which the Iranian economy gradually entered a phase of stability and growth. This study is library based and analytical, examining the Chamber's documents, including administrative correspondence, reports, and minutes. The central hypothesis of the study is that during this period the Chamber, in addition to organizing commercial affairs, served as an intermediary between economic actors and government institutions and played an effective role in pursuing economic issues and developing urban infrastructure. The article is organized into three sections: first, an examination of Iran's economic and social context and Kashan's economic position; second, a history of the formation of the Assembly of Merchants' Representatives and the Kashan Chamber of Commerce; and third, an analysis of the activities of this institution based on the available documents. The findings indicated that the Chamber played an important role in strengthening the regional economy by addressing infrastructural conditions, supporting local industries such as carpet weaving and textiles, and seeking to expand banking and communication services.

Keywords: Kashan chamber of commerce, Iranian economy during the second Pahlavi era, economic institutions, industry and trade in Kashan, economic history of Iran

Extended Abstract

Abstract

This study examines the role and function of Kashan Chamber of Commerce in the economic and social transformations of this city during years from 1334 to 1343 SH (1955 - 1964). The main objective is to elucidate the position of this institution in regulating commercial and industrial activities, pursuing the demands of economic actors, and participating in resolving the economic and urban issues of Kashan within

the context of economic developments in Iran during the 1330s and early 1340s (1950s and early 1960s)—a period of almost stabilization and growth in economy. The key hypothesis is that during this period, Chamber, in addition to organizing commercial affairs, acted as an intermediary between economic actors and governmental institutions and was effective in pursuing economic issues and the development of urban infrastructure. The article is organized into three sections: first, it examines the economic and social contexts of Iran and the economic position of Kashan; second, the history of the formation of the Council of Merchants' Representatives (Majles-e Vokalaye Tojjar) and the Kashan Chamber of Commerce is studied; and third, an analysis of the activities of this institution based on existing documents is conducted.

Materials and Methods

This study was conducted through a historical approach and based on the analysis of documentary evidence. The principal sources used in this research consisted of the archival records of Kashan Chamber of Commerce, including administrative correspondence, minutes of meetings, reports, and letters related to the economic and commercial activities of the city during 1334 - 1343 SH. In addition to these documents, library sources, historical studies, and scholarly works concerning the economic and social history of Iran in the Pahlavi II era were also consulted. The method of investigation is descriptive-analytical, and the activities of the Chamber of Commerce were examined within the broader context of the economic and administrative developments of the country. Furthermore, through comparison between documentary data and historical sources, the position of Kashan Chamber of Commerce in pursuing economic demands, organizing commercial affairs, and interacting with governmental institutions was evaluated.

Results

The data extracted from the documents indicated that the activities of Kashan Chamber of Commerce were concentrated in four principal areas. First, in the field of infrastructure, the documents pointed to continuous efforts aimed to establish branches of Melli Bank and Bazargani Bank, to introduce automatic telephone services, and to improve the road connections joining Kashan with Tehran and Isfahan. Second, in the sphere of local industries, the records revealed practical measures undertaken by Chamber to supervise the quality of wool and dyes used in the carpet-weaving industry and to support textile factories against the influx of foreign goods. Third, in the area of urban and social services, Chamber's correspondence reflected its participation in addressing the problems related to water scarcity, in improving sanitary conditions, and in pursuing the establishment of industrial vocational schools. Fourth, in the domain of administrative relations, the documents demonstrated the role of Chamber in moderating the tax burdens imposed on merchants and in mediating commercial disputes. Taken together, these findings confirmed that during this period Chamber functioned as a focal point for the articulation of regional economic demands, while the surviving correspondence with the Ministry of Commerce and the municipality illustrated the extent of involvement this institution had in the executive affairs of the city.

Conclusion

The study of the documents of Kashan Chamber of Commerce during 1334 to 1343 SH has shown that after its reopening this institution was able—within the framework of the economic and administrative structures of the Pahlavi II period—to become one of the most important channels for presenting economic demands and pursuing the commercial and urban issues of the region. The analysis of administrative correspondence, meeting minutes, and existing reports have shown that during this period Kashan Chamber of Commerce played a role beyond that of a merely professional institution and in practice acted as an intermediary link between local economic actors and governmental agencies. The existing documents have indicated that a significant part of the Chamber's activities was devoted to pursuing the infrastructural and developmental issues of the city—including efforts to establish bank branches, to launch automatic telephone services, to improve the region's transportation routes, to address agricultural problems, and to support the establishment of educational and technical centers. These measures have demonstrated that Kashan Chamber of Commerce was aware of the connection between economic development and the availability of communication, financial, and educational infrastructures. Thus, within its capabilities, it sought to provide the necessary conditions for improving the city's economic situation. In the field of production and trade, the Chamber's documents have also presented a relatively precise picture of the concerns of Kashan's economic actors during this period. Particular attention to the carpet weaving and textile industries, as among the principal pillars of the regional economy, have been clearly evident in the Chamber's correspondence and decisions. Efforts to improve the quality of raw materials, to prevent the use of inferior dyes, to pursue the establishment of guild associations related to carpet weaving, and to warn against the threats arising from the introduction of machine-made products all indicate the Chamber's attempts to preserve the position of Kashan's traditional products in domestic and foreign markets. Alongside these activities, addressing the tax problems of merchants and shopkeepers was another area of concern for this institution; thus, the Chamber sought to defend the economic interests of its members under economic stagnation during the 1330s. On the other hand, the documents have illustrated that in practice Kashan Chamber of Commerce adopted a strategy based on interaction and cooperation with governmental and administrative institutions. By avoiding direct involvement in political conflicts, the institution attempted to pursue the economic and urban demands of the region through correspondence, negotiation, and achievement of the support of local and national authorities—an approach that can be understood within the framework of Iran's political and administrative conditions during the 1330s and early 1340s. Overall, the documents of Kashan Chamber of Commerce show that during the first decade of its activity, after reopening, this institution played a considerable role in reflecting the economic and social issues of the city and pursuing them at the administrative level. In addition to clarifying the record of the activities of a local economic institution, these documents have provided a picture of the structure of Kashan's urban economy, the concerns of the economic actors, and the manner of their interaction with the government during the Pahlavi II era. Therefore, this study and the analysis of these documents can contribute to a more precise understanding of the economic history of cities and the role of local institutions in the processes of economic development in contemporary Iran.

دو فصل نامه علمی کاشان شناسی، پاییز و زمستان ۱۴۰۴
دوره ۱۸، شماره ۲ (پیاپی ۳۵)، صفحات: ۳-۳۰
مقاله علمی پژوهشی

اتاق بازرگانی کاشان و نقش آن در تحولات اقتصادی و شهری منطقه (۱۳۳۴ - ۱۳۴۳ ش): مطالعه‌ای بر پایه اسناد

جواد قاضی شعرفاف*

چکیده

در این پژوهش نقش و کارکرد اتاق بازرگانی کاشان در تحولات اقتصادی و اجتماعی این شهر در بازه زمانی ۱۳۳۴ تا ۱۳۴۳ مورد بررسی قرار گرفته است. هدف اصلی، تبیین جایگاه این نهاد در تنظیم فعالیت‌های تجاری و صنعتی، پیگیری مطالبات فعالان اقتصادی و مشارکت در حل مسائل اقتصادی و شهری کاشان در بستر تحولات اقتصادی ایران در دهه‌های ۱۳۳۰ و اوایل دهه ۱۳۴۰ است؛ دوره‌ای که اقتصاد ایران به تدریج وارد مرحله‌ای از ثبات و رشد شد. روش تحقیق بر اساس تحلیل اسناد اتاق شامل مکاتبات اداری، گزارش‌ها و صورت‌جلسات، و منابع کتابخانه‌ای و مطالعات تاریخی است. فرضیه کلیدی این است که اتاق در این دوره علاوه بر سامان‌دهی امور تجاری، نقش واسط میان فعالان اقتصادی و نهادهای دولتی را ایفا کرده و در پیگیری مسائل اقتصادی و توسعه زیرساخت‌های شهری مؤثر بوده است. مقاله در سه بخش تنظیم شده است: نخست، بررسی زمینه‌های اقتصادی و اجتماعی ایران و جایگاه اقتصادی کاشان؛ دوم، تاریخچه شکل‌گیری مجلس وکلای تجار و اتاق بازرگانی کاشان؛ و سوم، تحلیل فعالیت‌های این نهاد بر اساس اسناد موجود. نتایج نشان می‌دهد که اتاق با پیگیری وضعیت زیرساختی، حمایت از صنایع محلی مانند قالی‌بافی و نساجی، و تلاش برای گسترش خدمات بانکی و ارتباطی نقش مهمی در تقویت اقتصاد منطقه ایفا کرده است.

کلیدواژه‌ها: اتاق بازرگانی کاشان، اقتصاد ایران در دوره پهلوی دوم، نهادهای اقتصادی، صنعت و تجارت کاشان، تاریخ اقتصادی ایران.

* استادیار گروه تاریخ و تمدن ملل اسلامی، دانشکده الهیات، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز، ایران. jghazi@azaruniv.ac.ir

۱. مقدمه

تحولات اقتصادی ایران در سده چهاردهم شمسی، به‌ویژه از دوره رضاشاه تا اوایل دهه ۱۳۴۰، با تلاش برای نوسازی ساختار اقتصادی و گذار تدریجی از اقتصاد سنتی متکی بر کشاورزی به سوی الگوهای جدید صنعتی و تجاری همراه بود. در آغاز سلطنت رضاشاه، سیاست اقتصادی دولت بر ایجاد زیرساخت‌های صنعت مدرن و کاهش نفوذ اقتصادی قدرت‌های خارجی متمرکز بود (Ghods, 1991, 220-221). با کناره‌گیری او و آغاز سلطنت محمدرضاشاه، اقتصاد ایران با رکود قابل‌توجهی روبه‌رو شد و اگرچه پس از سال ۱۳۲۴ نشانه‌هایی از بهبود ظاهر شد، اما در مجموع دهه ۱۳۳۰ با رکود اقتصادی، ناپایداری سیاسی و تغییرات مکرر دولت‌ها همراه بود (آوری، ۱۳۷۹، ۳۸۱/۲: ۳۸۷؛ کاتوزیان، ۱۳۹۴: ۲۲۵). پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲، دولت در پی تثبیت قدرت سیاسی و بازسازی اقتصاد کشور برآمد و کوشید با گسترش صنایع و تقویت نهادهای اقتصادی، زمینه گذار به اقتصادی مدرن را فراهم سازد (Amuzgar, 1992: 414; Salehi Esfahani & Pesaran, 2009: 200 – 211). در این دوره نقش دولت در هدایت فعالیت‌های اقتصادی افزایش یافت (فوران، ۱۳۸۰، ۴۸۷) و مجموعه‌ای از اقدامات اصلاحی از جمله تأسیس سازمان برنامه،^۱ انعقاد قرارداد کنسرسیوم نفت در سال ۱۳۳۳،^۲ تأسیس بانک مرکزی در ۱۳۳۹^۳ و اجرای برنامه‌های عمرانی،^۴ در جهت سامان‌بخشی به اقتصاد کشور انجام گرفت. این تحولات به همراه رشد فزاینده قیمت نفت،^۵ از اوایل دهه ۱۳۴۰ به تدریج زمینه رشد اقتصادی و گسترش فعالیت‌های صنعتی و تجاری را فراهم آورد (Amuzgar, 1992, 414; World Bank, 1979, 128). این دگرگونی‌ها افزون بر اقتصاد ملی، بر ساختار اقتصادی شهرها و مناطق مختلف کشور نیز اثر گذاشت. در این میان کاشان به سبب پیشینه تاریخی و جایگاه دیرپای خود در فعالیت‌های صنعتی و تجاری از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بود. این شهر که پیشینه سکونت در آن به هزاره‌های پیش از میلاد و تمدن سیلک بازمی‌گردد،^۶ در طول تاریخ ایران همواره یکی از مراکز مهم تولیدات صنعتی و فعالیت‌های تجاری بوده است. در دوره‌های مختلف تاریخی، تولیداتی چون سفال و کاشی، فلزکاری، منسوجات و به‌ویژه قالی‌بافی در اقتصاد این شهر نقش برجسته‌ای داشته و کاشان را به یکی از مراکز شناخته‌شده صنایع دستی و تجارت منطقه‌ای تبدیل کرده است. در دوره قاجار نیز صادرات محصولات چون ابریشم، توتون و تنباکو و رونق صنعت فرش جایگاه اقتصادی این شهر را تثبیت کرده بود (بارتولد، ۱۳۸۶: ۱۹۳؛ نک ابوت، ۱۳۹۶: ۱۱۰، ۱۴۸، ۳۰۳؛ جمال‌زاده، ۱۳۶۲:

۱۲۹-۱۳۰؛ دربارهٔ فرش کاشان، نک صور اسرافیل، ۱۳۹۹؛ چیت‌سازیان، ۱۳۸۸؛ نراقی، ۱۳۸۲؛ ۳۷۶ به بعد؛ کریمی، ۱۴۰۰: ۲۱۹ به بعد). در دورهٔ پهلوی دوم نیز اقتصاد کاشان هم‌چنان بر پایهٔ فعالیت‌های صنعتی و تجاری استوار بود. مهم‌ترین محور فعالیت اقتصادی این شهر در دهه‌های ۱۳۳۰ و ۱۳۴۰ صنعت قالی‌بافی و تولید منسوجات بود؛ به گونه‌ای که بخش قابل‌توجهی از درآمد ساکنان منطقه از طریق تولید و تجارت فرش تأمین می‌شد (قاضی شعرباف، ۱۴۰۲: اسناد شمارهٔ ۵۷ و ۱۰۴؛ اسنادی از صنعت فرش ایران (۱۲۹۲-۱۳۵۷ ش.)، ۱۳۸۱: ۶۵۸/۲). براساس برآوردهای موجود در اسناد اتاق بازرگانی کاشان، در این دوره ده‌ها هزار دستگاه قالی‌بافی در شهر و روستاهای پیرامون فعال بوده و شمار قابل‌توجهی از جمعیت منطقه به این حرفه اشتغال داشته‌اند (قاضی شعرباف، ۱۴۰۲: اسناد شمارهٔ ۱۰۶، ۲۸۶/۱، ۳۱۷، ۵۹۳/۱، ۶۵۷). در کنار آن، تولید پارچه‌های ابریشمی، مخمل و دیگر منسوجات نیز از دیگر ارکان اقتصاد محلی به‌شمار می‌رفت.^۷ شکل‌گیری کارخانه‌های صنعتی^۸ و گسترش شبکه‌های بانکی و حمل‌ونقل نیز به تدریج زمینه‌های نوسازی اقتصادی شهر را فراهم کرد (نک‌آوری، ۱۳۷۹: ۱۰۷/۲؛ حائری، ۱۳۶۳: ۱۷۹، ۱۹۲، ۱۹۷).

در چنین بستری نهادهای اقتصادی و صنفی در سامان‌دهی فعالیت‌های تجاری و صنعتی نقش مهمی ایفا می‌کردند و اتاق‌های بازرگانی از جمله مهم‌ترین این نهادها به‌شمار می‌آمدند. اتاق بازرگانی کاشان نیز به‌عنوان یکی از نهادهای مؤثر در تنظیم روابط میان فعالان اقتصادی و ساختار اداری کشور، در پی بازگشایی مجدد خود در سال ۱۳۳۴ فعالیت تازه‌ای را آغاز کرد. باین‌حال، با وجود اهمیت نقش این نهاد در اقتصاد محلی، بررسی تاریخی عملکرد آن و بازتاب فعالیت‌هایش در اسناد موجود کمتر مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است.

براین‌اساس، مسئلهٔ اصلی این پژوهش بررسی چگونگی فعالیت‌ها و کارکردهای اتاق بازرگانی کاشان در فاصلهٔ سال‌های ۱۳۳۴ تا ۱۳۴۳، یعنی از زمان بازگشایی مجدد اتاق تا آغاز دورهٔ رشد اقتصادی اوایل دههٔ ۱۳۴۰ است. این مقاله می‌کوشد با تکیه بر اسناد برجای‌مانده از اتاق بازرگانی کاشان، تصویری روشن از حوزه‌های فعالیت، دغدغه‌ها و نقش این نهاد در سامان‌دهی امور اقتصادی و تجاری شهر ارائه دهد. پرسش اصلی پژوهش آن است که اتاق بازرگانی کاشان در فاصلهٔ سال‌های ۱۳۳۴ تا ۱۳۴۳ چه نقشی در پیگیری مسائل اقتصادی، تجاری و صنعتی منطقه ایفا می‌کرده است و فعالیت‌های آن چه بازتابی از وضعیت اقتصادی و اجتماعی کاشان در این دوره به دست می‌دهد. اهمیت این پژوهش از آن روست که بررسی اسناد یک

نهاد اقتصادی محلی می‌تواند ابعاد کمترشناخته‌شده‌ای از تاریخ اقتصادی شهرها و سازوکارهای تعامل میان فعالان اقتصادی و ساختارهای حکومتی در ایران معاصر را روشن سازد. از نظر زمانی، دوره مورد بررسی این مقاله هم‌زمان با ادوار هجدهم تا بیست‌ویکم مجلس شورای ملی است. در دوره هجدهم، محمدکاظم شیبانی و حسین صدقی نمایندگان کاشان در مجلس بودند و در دوره نوزدهم (۱۳۳۵-۱۳۳۹ش)، محمدکاظم شیبانی بار دیگر، این بار به همراه مهدی شیبانی، به مجلس راه یافتند.^۹ در دوره بیستم (۱۳۳۹-۱۳۴۰ش) اللهیار صالح^{۱۰} به نمایندگی انتخاب شد، هرچند این مجلس اندکی بعد به فرمان شاه منحل شد. در دوره بیست‌ویکم (۱۳۴۲-۱۳۴۶ش)، دکتر محمد رضوانی به نمایندگی کاشان رسید.^{۱۱}

در خصوص پیشینه پژوهش، بررسی‌ها نشان می‌دهد تاکنون پژوهش مستقلی که به‌طور مشخص به تحلیل فعالیت‌های اتاق بازرگانی کاشان در دوره زمانی مورد بحث این مقاله بپردازد منتشر نشده است. با این حال، درباره تاریخ و تحولات این نهاد دو اثر پژوهشی از سوی جواد قاضی شعرباف منتشر شده است: کتاب *سیر تحولات اتاق بازرگانی کاشان و مجموعه اسناد اتاق بازرگانی کاشان، جلد اول (۱۳۱۰-۱۳۴۳ش)*. اسناد منتشرشده در مجموعه اخیر منبع اصلی داده‌های این پژوهش را تشکیل می‌دهد و مبنای تحلیل‌ها و استنتاج‌های مقاله حاضر قرار گرفته است.

۲. مجلس وکلای تجار/ اتاق بازرگانی کاشان

در پی مکاتبات حاج‌محمدحسن امین‌الضرب^{۱۲} با ناصرالدین‌شاه (حک ۱۲۶۴-۱۳۱۳ق) و فراهم شدن زمینه‌های اتحاد تجار در عهد ناصری، «مجلس وکلای تجار» به فرمان شاه تشکیل شد و در چهاردهم مرداد ۱۲۶۳ش در تهران آغاز به کار کرد. هدف از تشکیل این مجلس جلب حمایت دولت برای مهار ورود کالاهای خارجی بود که رکود و نابودی صنایع داخلی کشور را به همراه داشت. (درباره تاریخ تحولات اتاق بازرگانی، نک آدمیت و ناطق، ۱۳۵۶: ۳۳۶-۴۴۱؛ ترابی فارسانی، ۱۳۹۲). پس از دو ماه در ۱۶ شهر مهم تجاری کشور هم مجالس شهرستان شروع به کار کردند که یکی از آن‌ها کاشان بود. اعضای اصلی مجلس وکلای کاشان در دوره اول این افراد بودند: سید محمدابراهیم تاجر بروجردی، سید محمدجعفر تاجر طباطبایی، لطف‌علی تاجر تبریزی، میرزا عبدالرحیم تاجر کاشانی، علی‌نقی تاجر کاشانی، آقامحمدجعفر، غلام‌رضا تاجر کاشانی، محمدعلی تاجر کاشانی، ابوالقاسم تاجر کرمانشاهی، ابوالقاسم تاجر کاشانی و

آقامحمدحسین پسر محمدمهدی تاجر صالح‌آبادی (قاضی شعرباف، ۱۳۹۳، ۴۱). با وجود گستردگی اتاق‌ها در سطح کشور و حمایت شخص شاه، کار مجلس، به دلیل کارشکنی‌هایی که عمدتاً از سوی علما و حاکمان ولایات که قدرتشان محدود شده بود، آن‌گونه که امین‌الضرب می‌خواست پیش نرفت و مجلس پس از چندی تعطیل شد.^{۱۳} این تعطیلی تا دوره پس از پیروزی مشروطه‌خواهان ادامه یافت که در آن زمان، اتحادیه‌ای با نام «انجمن تجارت» تشکیل شد که حامی مشروطه‌خواهان و البته در سایه مجلس شورای ملی بود. هم‌چنین در همین زمان، با تأسیس انجمن‌های ولایتی، انجمن ولایتی کاشان نیز شامل دولتمندان و بازرگانان بزرگ شهر در ۱۳۲۸ ق. ۱۲۸۸ ش. تشکیل شد (رجبی، ۱۳۹۰، ۴۸۷).^{۱۴}

با آغاز دوره رضاشاه (۱۳۰۴-۱۳۲۰ ش.) این انجمن با نام جدید «اتاق تجارت» طی تحولاتی از سال ۱۳۰۵ تا ۱۳۰۸ تکمیل شد. در همان سال ۱۳۰۸ اتاق کاشان نیز بار دیگر تأسیس شد اما به سبب اختلافات داخلی در انتخابات یک سال بعد منحل شد و در سال ۱۳۰۹ با انتخاباتی مجدد اعضای آن برگزیده شدند. اعضای اصلی برگزیده اتاق در انتخابات این سال این افراد بودند: سید محمد علوی، میرزا آقا احسان، آقاتقی تقوی، ارباب محمدآقا توکلی، محمدعلی فرشچی و حسین‌علی فرشچی (قاضی شعرباف، ۱۴۰۲: سند شماره ۱). با تصویب قانون جدید اتاق‌ها در ۱۳۱۴^{۱۵} که به موجب آن اتاق‌های شهرستان‌ها در هم ادغام می‌شدند، اتاق کاشان ضمیمه اتاق اراک شد (قاضی شعرباف، ۱۳۹۳: ۴۴)،^{۱۶} اما پس از دو دهه، با تصویب قانون جدید اتاق‌های بازرگانی در ۱۸ اسفند ۱۳۳۳، ۲۰ شهر به ترتیب قانونی واجد تأسیس اتاق شدند که یکی از آن‌ها کاشان بود (همان، ۴۴؛ ترابی فارسانی، ۱۳۹۲: ۵۰۶-۵۰۹). به این ترتیب نخستین دوره از بازگشایی مجدد اتاق کاشان با انتخاباتی در بیست‌وهفتم آبان‌ماه ۱۳۳۴ با حضور هداوند، فرماندار کاشان، برگزار شد و منتخبان ذیل برگزیده شدند.

جدول شماره ۱. منتخبان انتخابات اتاق بازرگانی کاشان در دوره اول بازگشایی

رئیس		محمود کیهان	
نائب رئیس اول	حسن تفضلی	نائب رئیس دوم و خزانه‌دار	محمد عراقی
منشیان هیأت رئیسه		حسین اطمینان و سید محمد سیدی رضوانی	
سایر اعضا		احمد امیر، حسین فوادی، محمود اخوان، سید محمد هاشمیان احمدزاده و علی فروتن	

انتخابات دوره دوم در ششم دی ماه ۱۳۳۷، در محل فرمانداری کاشان با حضور سپهرنیا فرماندار برگزار و نتیجه آن که با نتیجه دوره اول تفاوت چندانی نداشت، از این قرار شد:

جدول شماره ۲. منتخبان انتخابات اتاق بازرگانی کاشان در دوره دوم بازگشایی

رئیس		محمود کیهان	
نائب رئیس اول	حسن تفضلی	نائب رئیس دوم و خزانه دار	محمد عراقی
مشیان هیأت رئیسه		حسین اطمینان و سید محمد سیدی رضوانی	
سایر اعضا		احمد امیر، حسین فوائدی، محمود اخوان، سید محمد هاشمیان احمدزاده و علی فروتن	

از بین دیگر منتخبان هم به دلیل فوت محمود اخوان، حسین شریفیان جایگزین وی شد. دوره سوم انتخابات هم در دوم اسفندماه ۱۳۴۰ در محل فرمانداری برگزار و نتایج آن بدین - شرح اعلام شد:

جدول شماره ۳. منتخبان انتخابات اتاق بازرگانی کاشان در دوره دوم بازگشایی

رئیس		محمود کیهان	
نائب رئیس اول	حسن تفضلی	نائب رئیس دوم	محمد عراقی
خزانه دار	سید محمد سیدی رضوانی	منشی هیأت رئیسه	حسین اطمینان
سایر اعضا		احمد امیر، حسین فوائدی، حسین شریفیان، سید محمد هاشمیان احمدزاده و سید علی قندچی	

در اواسط این دوره و در اردیبهشت ۱۳۴۲، با فوت محمود کیهان، حسن تفضلی به ریاست اتاق رسید که تا زمان انقلاب اسلامی و مدتی پس از آن هم در این سمت باقی بود. با ریاست تفضلی، در ترکیب اعضای هیأت رئیسه هم تغییرات اندکی انجام شد (برای اطلاع بیش تر درباره نحوه انتخابات و منتخبان ادوار مذکور، نک قاضی شهرباف، ۱۴۰۲: اسناد شماره ۸، ۱۹، ۲۳۹، ۲۴۰، ۴۵۸ و ۵۵۴).

۳. کارنامه اتاق بازرگانی کاشان طی سالهای ۱۳۳۴ - ۱۳۴۳

اتاق بازرگانی کاشان طی دهه ای که اسناد آن در این اثر به ثبت رسیده، فعالیت های گوناگونی در حوزه های مختلف به انجام رسانده است. اتاق در چند سال نخست فعالیت خود ساختمانی مجزا

نداشت و در همان جلسات اولیه، با پیشنهاد محمود کیهان، مقرر شد که عجلتاً جلسات هفتگی در خانه هر یک از اعضای منتخب برگزار شود (همان، سند شماره ۹). این وضعیت حدود یک سال ادامه داشت تا این‌که خانه‌ای اجاره و محل اتاق در آن مکان استیجاری دایر شد.^{۱۷} از آغاز سال ۱۳۳۹ مکاتبات اتاق برای ساخت ساختمان آغاز شد. از جمله در ۲۳ فروردین ۱۳۳۹ محمود کیهان از سناتور وکیلی، رئیس اتاق بازرگانی تهران، درخواست کرد اعتباری از سوی اتاق تهران برای احداث ساختمانی درخور شأن اتاق بازرگانی کاشان اختصاص داده شود. وی پیشنهاد کرد اگر اتاق تهران یک میلیون ریال کمک کند، اتاق کاشان نیز ۲۰ درصد به آن مبلغ بیفزاید (همان، سند شماره ۳۳۲). در سال ۱۳۴۱ نیز کیهان از اتاق تهران برای خرید خانه‌ای مناسب تقاضای اعانه ۵۰ هزار تومانی کرد (همان، سند شماره ۴۸۰). باین‌همه، طبق ریزبودجه سال ۱۳۴۳، محل اتاق هم‌چنان در همان خانه استیجاری قرار داشت.

اتاق همواره درصدد کاهش مشکلات اجتماعی و شهری کاشان نیز بود. محمود کیهان در اردیبهشت‌ماه ۱۳۳۹ ابتدا در نامه‌ای به فرماندار و دو روز بعد، هنگام ورود هیأت دولت به کاشان، مهم‌ترین مشکلات شهری را چنین برشمرد: حفر چاه عمیق و واگذاری آن به کشاورزان و تقسیم اراضی موات میان رعایا، آسفالت جاده کاشان به قم، بهسازی راه اصفهان از مسیر روستای قهرود، رفع مشکلات دارویی و ارسال آن برای بهداری، و تعمیر سد شاه‌عباسی فین (همان، اسناد شماره ۳۳۷ و ۳۳۸). اتاق برای هر یک از این مسائل به‌طور جداگانه مکاتبات و اقداماتی انجام داده است.

در بحران‌های اجتماعی که برای طبقه کسبه پیش می‌آمد نیز اتاق مأمنی برای طرح و احتمالاً ارائه راهکار به‌شمار می‌رفت. در سال ۱۳۳۵ و در پی بحران ورشکستگی شماری از کسبه بازار، فرماندار کاشان طی نامه‌ای با قید «محرمانه» اعلام کرد که طبق اطلاعات واصله چند تن از بازاریان ورشکست شده‌اند و «در این امر بزرگ‌ترین وظیفه برای اتاق بازرگانی است». وی از اعضای اتاق خواست فوراً جلسه‌ای تشکیل دهند و برای حل مشکل چاره‌ای بیندیشند. مسئولان اتاق نیز در پاسخ اعلام کردند که اقداماتی در این زمینه در دست انجام است (همان، اسناد شماره ۷۰ و ۷۰/۱). در نمونه‌ای دیگر، اتاق در نامه‌ای به وزیر صنایع و معادن وقت درخواست کرد یک باب مدرسه صنعتی در کاشان تأسیس شود (همان، سند شماره ۱۳۷). هم‌چنین جلساتی درباره تأسیس هنرستان نقاشی در اتاق تشکیل و اقداماتی در این باره انجام شد (همان، سند شماره ۱۴۸). افزون‌براین، اتاق برای تأسیس شعبه‌هایی از بانک‌ها در کاشان مکاتبات فراوانی با

مراکز مختلف انجام داد؛ از جمله برای تأسیس بانک کارگشایی که وجود آن را برای فعالان اقتصادی شهر بسیار مفید می‌دانستند (برای نمونه، همان، اسناد شماره ۷۷ و ۴۲۳).

اسناد متعددی درباره دغدغه اعضای اتاق درباره کشاورزی منطقه هم موجود است، از جمله در نامه به ریاست اداره صادرات وزارت بازرگانی، در باب آفات محصولات کشاورزی کاشان شامل سیل و شته مذاکره و مکاتبه شده است (همان، سند شماره ۸۱/۱). هم‌چنین درباره مکانیزه‌شدن کشاورزی کاشان و استفاده از ابزارآلات مدرن برای کمک به مکانیزه‌شدن کشاورزی منطقه، طی نامه‌ای مفصل از ناصر معتمدی، مهندس مقیم کالیفرنیا، آمریکا، درباره چاه‌ها و قنوات^{۱۸} سؤالاتی پرسیده‌اند و وی نیز در نامه‌ای متقابل به ارائه پاسخ‌های تفصیلی پرداخته است (همان، سند شماره ۶۸، ۶۸/۱، ۶۸/۲، ۶۸/۳، ۶۸/۴، ۶۸/۵، ۶۸/۶، ۶۸/۷ و ۶۸/۸). باین‌حال، در سال بعد و با توجه به این‌که اقدامات انجام‌شده از سوی اتاق بازرگانی کاشان درباره ماشین‌آلات تنقیه قنوات به نتیجه مطلوب نرسید، بنا به پیشنهاد آقای تفضلی مقرر شد از وابسته اقتصادی سفارت فرانسه که پیش‌تر در زمینه فروش این‌گونه ماشین‌آلات برای کشورهای آفریقایی اقداماتی انجام داده بود، در این باره پرس‌وجو شود و در صورت وجود مؤسسات سازنده ماشین‌آلات حفر قنوات، نام آن‌ها به اتاق معرفی گردد تا اقدامات لازم انجام شود (همان، سند شماره ۱۳۹).

در زمینه توسعه صنعتی نیز اتاق فعالیت‌هایی داشت. نمونه جالب، نامه حسن ولادی تبریزی از هامبورگ به اتاق کاشان است که در آن فهرستی از ماشین‌آلات تولید ظروف چینی ارائه شده بود؛ ماشین‌آلاتی که می‌توانستند روزانه ۱۵۰۰ کیلوگرم چینی تولید کنند. اتاق از این پیشنهاد استقبال کرد و تصمیم گرفت در این باره با وزارت صنایع و معادن مکاتبه کند (همان، سند شماره ۳۴۷). هم‌چنین اتاق در زمینه راه‌اندازی تلفن خودکار در کاشان فعالیت بسیار گسترده‌ای داشت و اسناد فراوانی از مکاتبات آن با وزارت‌خانه‌ها و مؤسسات مختلف در این باره باقی مانده است.

اتاق با آن‌که الزامی برای جمع‌آوری ودیعه تلفن نداشت، بیش از پنج‌میلیون ریال ودیعه در حساب بانک ملی شرکت تلفن جمع‌آوری کرد، اما شرکت تلفن طی مدتی طولانی اقدامی انجام نمی‌داد و اتاق با مکاتبات متعدد می‌کوشید آن شرکت را به احداث ساختمان و راه‌اندازی تلفن خودکار ملزم سازد (از جمله، نک همان، اسناد ۴۶۷ و ۴۶۷/۱). اتاق هم‌چنین درباره تعمیر و آسفالت جاده کاشان - قم و دیگر راه‌های منطقه نیز مکاتبات متعددی انجام داده است (از جمله، نک همان، اسناد ۴۷۶، ۴۷۶/۱، ۴۷۶/۲، ۴۷۶/۳، ۴۷۶/۴، ۴۷۶/۵ و ۴۷۶/۶).

یکی از مهم‌ترین حوزه‌های فعالیت اتاق، صنعت فرش کاشان بود. اتاق در زمینه بهبود کیفیت نخ فرش نیز اقداماتی انجام داد. طبق نامه‌ای به فرماندار، اتاق توانسته بود با همکاری کارخانه صبا که مدیر آن سید محمد سیدی از اعضای هیئت‌رئیس اتاق بود، نخ ماشینی مرغوب تهیه و در اختیار مصرف‌کنندگان قرار دهد. در آن زمان حدود ۲۰ درصد قالی‌ها با این نخ‌ها بافته می‌شد و همین امر موجب افزایش ظرافت قالی‌ها و فروش آن‌ها با قیمتی دو تا سه برابر قالی‌های معمولی می‌شد (همان، سند شماره ۱۴۷). در جهت حمایت از قالی‌بافان نیز در جلسه بیستم مهر ۱۳۳۶ اعضای اتاق تصمیم گرفتند اتحادیه‌ای با عنوان /اتحادیه تولیدکنندگان فرش کاشان/ تأسیس کنند و بعدها اصلاحاتی در آن انجام شد (همان، سند شماره ۱۴۵).^{۱۹} چند سال بعد نیز، هنگامی که موضوع تشکیل سندیکای قالی‌بافان مطرح شد، اتاق از پیش‌نهاد چنگیز عمواغلی، از تجار مشهور قالی، استقبال کرد (همان، سند شماره ۵۲۵).

در آن دوره خطراتی نیز صنعت قالی‌بافی کاشان را تهدید می‌کرد؛ به گونه‌ای که برخی آن را در معرض نابودی می‌دانستند (همان، سند شماره ۱۶۰)؛ از این رو اتاق اقداماتی برای مقابله با این تهدیدها انجام داد؛ از جمله از فعالان صنف رنگرز دعوت کرد تا درباره جلوگیری از رنگ‌کردن خامه با رنگ‌های جوهری و غیرثابت برای مصرف در قالی‌بافی مذاکره شود. پس از آن نیز با حضور نمایندگان تولیدکنندگان قالی توافق‌هایی حاصل و تعهد لازم برای استفاده از رنگ‌های ثابت گرفته شد (همان، سند شماره ۱۵۴). هم‌چنین مشخص شد برخی کارخانجات حلاجی پشم، پشم مصنوعی را با پشم طبیعی مخلوط می‌کنند؛ اقدامی که می‌توانست ضربه سختی به فرش کاشان وارد کند. فرماندار با اشاره به این موضوع، اتاق را مأمور پیگیری آن کرد (همان، سند شماره ۵۱۱). افزون‌براین، در حالی که در سال ۱۳۳۵ طی تذکاریه‌ها و جلسات حضوری برای بهبود وضع قالی‌بافی توصیه‌هایی به تولیدکنندگان ارائه شده بود (همان، سند شماره ۴۱)، چند ماه بعد در نامه‌ای به وزیر صنایع نسبت به خطر ورود ماشین‌های صنعتی فرش‌بافی و پیامدهای آن برای اقتصاد قالی‌بافان دست‌باف هشدار داده شد (همان، اسناد شماره ۱۰۶ و ۱۰۸). از دیگر فعالیت‌های اتاق، پیگیری اعتراض‌های مربوط به مالیات و عملکرد مؤدیان بود و نمونه‌های فراوانی از نامه‌های فردی و جمعی در این زمینه به اتاق ارسال شده است (برای نمونه، نک همان، اسناد شماره ۳۱۷ و ۴۹۴).

در باب بودجه اتاق نیز اسناد متعددی وجود دارد. نخستین بودجه اتاق شامل ۱۶۷۰۰ ریال درآمد و ۸۲۶۰۰ ریال هزینه بود که نشان‌دهنده کسری بودجه ۶۵۹۰۰ ریالی بود، کسری‌ای که

طبق آیین‌نامه مالی اتاق‌های بازرگانی باید از محل درآمد اتاق بازرگانی تهران تأمین می‌شد. هم‌چنین برای تأسیس اتاق، مخارجی در نظر گرفته شد که بالغ بر ۱۱۵ هزار ریال بود. افزون‌براین، اداره دارایی مبلغ ۳۸۸۰۲۲۰ ریال در اختیار اتاق قرار داد که صرف خرید لوازم شد و هم‌چنان کسری‌ای بالغ بر ۸۰/۷۴۱۹۷ ریال باقی ماند که قرار شد از وزارت بازرگانی تأمین شود. طبق جداول بودجه سال ۱۳۳۵ که در بیست‌وسوم اسفند ۱۳۳۴ به تصویب رسید، کسری بودجه اتاق کاشان ۶۵۹۰۰ ریال برآورد شد که باید از محل صد یک‌ونیم مالیات و نیز از طریق اداره دارایی کاشان تأمین می‌شد (همان، اسناد شماره ۳۴ و ۳۵). در این زمینه، محمود کیهان در نامه‌ای به سناتور نیک‌پور، رئیس اتاق تهران، یادآور شد که طبق مقررات قانونی تصویب و تأمین بودجه باید از سوی اتاق تهران انجام شود. اتاق کاشان این مهم را به احمد اخوان^{۲۰} محول کرده بود و وی انجام این کار را موکول به بازگشت نیک‌پور از اروپا. سرانجام با پیگیری‌های اخوان (همان، سند شماره ۵۱/۴)، نیک‌پور طی نامه‌ای به کیهان، تأمین کسری هزینه این اتاق در سال ۱۳۳۵ را اعلام (همان، سند شماره ۵۱) و به دنبال آن، اتاق تهران علاوه بر مبلغ ۴۸۰۰۰ ریال کمک سال قبل، میزان ۱۷۰۰۰ ریال دیگر هم در وجه اتاق کاشان پرداخت کرد (همان، سند شماره ۵۱/۱). هم‌چنین در آذرماه ۱۳۳۵ بانک ملی یک قطعه چک به مبلغ ۴۰۰۰ هزار ریال جهت کسری بودجه یک‌ماهه اتاق پرداخت کرد (همان، سند شماره ۹۱). برای سال ۱۳۳۶ نیز درآمد ۲۰۰۰۰ ریال پیش‌بینی و کمک اتاق تهران ۶۵۰۰۰ ریال در نظر گرفته شد که مجموع بودجه را به ۸۵۰۰۰ ریال می‌رساند (همان، اسناد شماره ۱۳۰ و ۱۳۰/۱). در بودجه سال ۱۳۳۷ نیز مخارج ۱۸۵۹۰۰ ریال و درآمد ۲۱۶۰۰ ریال برآورد و کسری ۱۶۴۳۰۰ ریالی پیش‌بینی شد (همان، سند شماره ۱۷۶). در بودجه سال ۱۳۳۸ نیز جمع درآمد ۳۳۲۷۵/۹۵ ریال و جمع هزینه‌ها ۱۸۷۰۰۰ ریال برآورد شد که کسری ۱۵۳۷۲۴/۰۵ ریالی داشت و درخواست شد از اتاق تهران تأمین شود (همان، سند شماره ۲۵۳). این‌ها تنها چند نمونه از بودجه‌های اتاق است و در سال‌های بعد نیز ارقام بودجه و کسری آن هر ساله به اتاق تهران اعلام شده که در متن اسناد به تفصیل آمده است.

نتیجه

بررسی اسناد اتاق بازرگانی کاشان در فاصله سال‌های ۱۳۳۴ تا ۱۳۴۳ نشان می‌دهد که این نهاد پس از بازگشایی مجدد خود توانست در چارچوب ساختارهای اقتصادی و اداری دوره

پهلوی دوم به یکی از مهم‌ترین مجاری طرح مطالبات اقتصادی و پیگیری مسائل تجاری و شهری منطقه تبدیل شود. تحلیل مکاتبات اداری، صورت‌جلسات و گزارش‌های موجود نشان می‌دهد که اتاق بازرگانی کاشان در این دوره نقشی فراتر از یک نهاد صرفاً صنفی ایفا می‌کرد و در عمل به‌عنوان حلقه واسط میان فعالان اقتصادی محلی و دستگاه‌های دولتی عمل می‌کرد. اسناد موجود بیانگر آن است که بخش مهمی از فعالیت‌های اتاق معطوف به پیگیری مسائل زیرساختی و توسعه‌ای شهر بوده است؛ مسائلی هم‌چون تلاش برای تأسیس شعب بانک‌ها، راه‌اندازی تلفن خودکار، بهبود راه‌های ارتباطی منطقه، رسیدگی به مشکلات کشاورزی و حمایت از ایجاد مراکز آموزشی و فنی. این اقدامات نشان می‌دهد که اتاق بازرگانی کاشان از پیوند میان توسعه اقتصادی و فراهم بودن زیرساخت‌های ارتباطی، مالی و آموزشی آگاهی داشت و در حد توان کوشید زمینه‌های لازم برای بهبود شرایط اقتصادی شهر را فراهم سازد. در حوزه تولید و تجارت نیز اسناد اتاق تصویری نسبتاً دقیق از دغدغه‌های فعالان اقتصادی کاشان در این دوره ارائه می‌دهد. توجه ویژه به صنعت قالی‌بافی و نساجی که از ارکان اصلی اقتصاد منطقه به‌شمار می‌رفت، در مکاتبات و تصمیمات اتاق به‌خوبی آشکار است. تلاش برای بهبود کیفیت مواد اولیه، جلوگیری از استفاده از رنگ‌های نامرغوب، پیگیری تشکیل تشکلهای صنفی مرتبط با قالی‌بافی و هشدار نسبت به تهدیدهای ناشی از ورود تولیدات ماشینی، همگی نشان‌دهنده کوشش اتاق برای حفظ جایگاه تولیدات سنتی کاشان در بازارهای داخلی و خارجی است. در کنار این موارد، رسیدگی به مشکلات مالیاتی بازرگانان و کسبه نیز از دیگر حوزه‌های فعالیت این نهاد بوده و نشان می‌دهد اتاق می‌کوشیده است در شرایط رکود اقتصادی دهه ۱۳۳۰ از منافع اقتصادی اعضای خود دفاع کند. از سوی دیگر، اسناد نشان می‌دهد که اتاق بازرگانی کاشان در عمل راهبردی مبتنی بر تعامل و همکاری با نهادهای دولتی و اداری در پیش گرفته بود. این نهاد با پرهیز از ورود مستقیم به منازعات سیاسی، تلاش داشت از طریق مکاتبه، مذاکره و جلب حمایت مقامات محلی و ملی، مطالبات اقتصادی و شهری منطقه را پیگیری کند؛ رویکردی که در چارچوب شرایط سیاسی و اداری ایران در دهه‌های ۱۳۳۰ و اوایل ۱۳۴۰ قابل درک است، دوره‌ای که بسیاری از نهادهای صنفی برای دستیابی به اهداف خود ناگزیر از تعامل با ساختارهای حکومتی بودند. در مجموع، اسناد اتاق بازرگانی کاشان نشان می‌دهد که این نهاد در دهه نخست فعالیت خود پس از بازگشایی، نقشی قابل توجه در انعکاس مسائل اقتصادی و اجتماعی شهر و پیگیری آن‌ها در سطح اداری کشور ایفا کرده است. این اسناد افزون بر روشن ساختن کارنامه فعالیت‌های یک

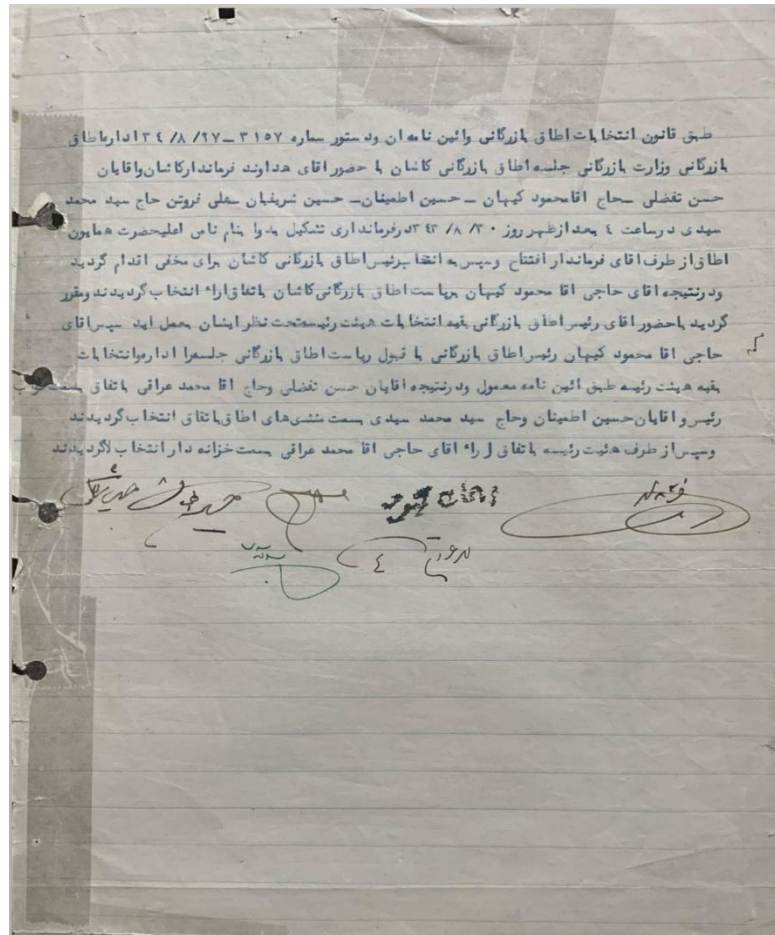
نهاد اقتصادی محلی، تصویری از ساختار اقتصاد شهری کاشان، دغدغه‌های فعالان اقتصادی و نحوه تعامل آنان با دولت در دوره پهلوی دوم به دست می‌دهد. از این‌رو، مطالعه و تحلیل چنین اسنادی می‌تواند به فهم دقیق‌تر تاریخ اقتصادی شهرها و نقش نهادهای محلی در فرایندهای توسعه اقتصادی ایران معاصر یاری رساند.

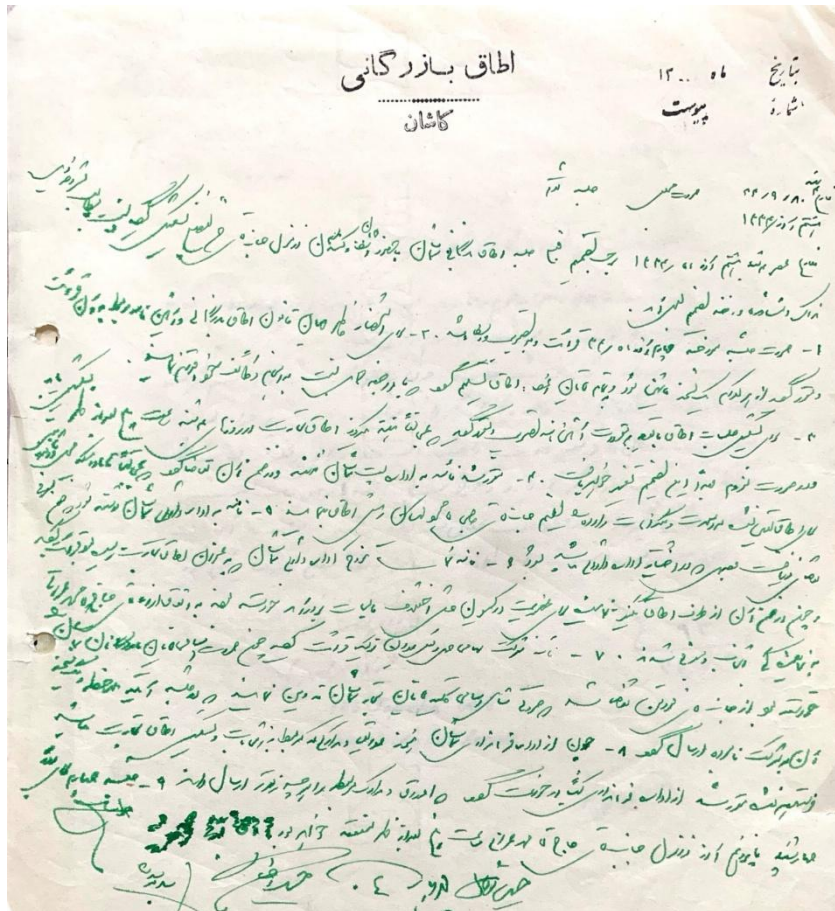
تصویر ۱: اعضای هیأت‌رئیسۀ اتاق بازرگانی کاشان در دوره اول پس از بازگشایی. ردیف جلو: احمد فروتن، محمود کیهان، حسن تفضلی و سید محمد سیدی؛ ردیف پشت: محمد عراقی، حسین اطمینان، احمد امیر و حسین شریفیان. موجود در مجموعه اسناد اتاق بازرگانی کاشان.

تصویر ۲: صفحه اول کارت بازرگانی حسن تفضلی، مربوط به سال ۱۳۳۹. موجود در مجموعه اسناد اتاق بازرگانی کاشان.

تصویر ۳: صورت جلسه انتخابات اتاق بازرگانی کاشان در اولین جلسه تشکیل اتاق پس از بازگشایی، سی‌ام آبان‌ماه ۱۳۳۴. موجود در مجموعه اسناد اتاق بازرگانی کاشان.

تصویر ۴: صورت جلسه دومین جلسه هیأت رئیسه اتاق کاشان، هشتم آذرماه ۱۳۳۴. موجود در مجموعه اسناد اتاق بازرگانی کاشان.

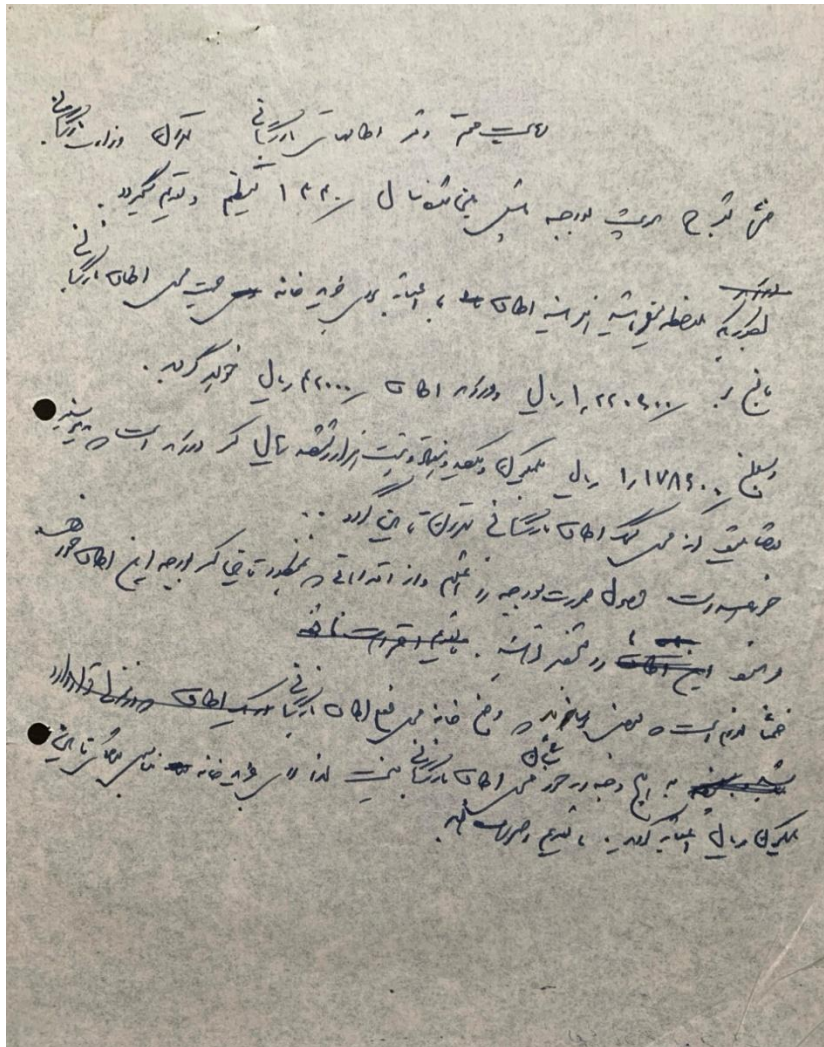
10.22052/KASHAN.2026.258516.1161

۱۷/۲۲
۲۶
۵۳

اتاق بازرگانی - کاشان

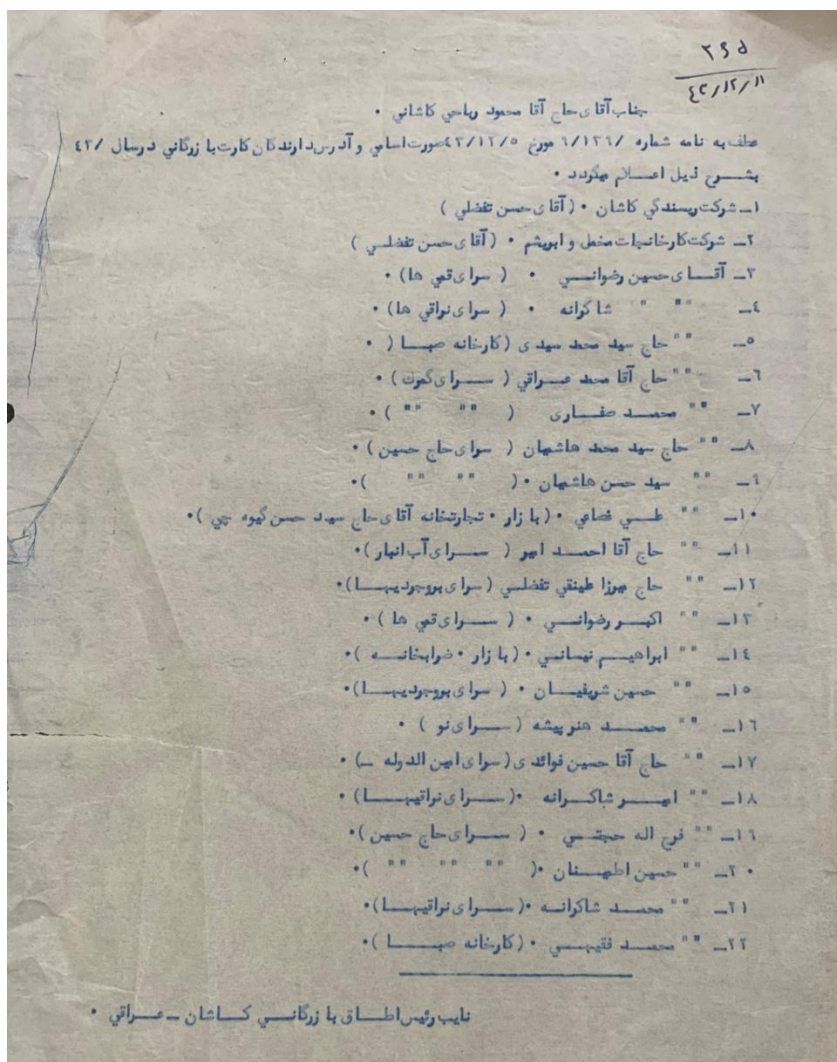
صورت بودجه سال ۱۳۳۵ اتاق بازرگانی کاشان که در تاریخ فوق بتصویب اتاق بازرگانی کاشان رسیده			
شرح درآمد	ریال	شرح هزینه	ریال
از باب تمدی یک و نیم مالیه بلیق برای ورد اداره دارائی کاشان نامه شماره ۲۵۸۱۷ بمیزان سه ساله گذشته ۵۰۰۰۰/-		کرایه منزل یکساله	۱۰۰۰ ریال
ریال از قرار عینالی میشود -	۱۶۲۰۰ ریال	مستقدم نامه رسان یکتنه	۱۲۰۰۰ ریال
کسر بودجه که بایستی اتاق بازرگانی تهران تامین نماید *	۶۵۹۰۰ ریال	آبونمان تلفن یکساله	۶۲ *
		برق و روشنائی یکسال	۱۰۰ *
		سوخت زمستانی یکسال	۲۵۶ *
		مصارف آبدارخانه یکسال	۲۴۰۰ *
		حقوق ماشین نویس یکتنه	۱۰۰۰ *
		حقوق مدیر دفتر یکتنه	۲۰۰۰ *
		توشه اقارب و معلولین یکسال	۱۳۰۰ *
		هزینه پست و تلگراف یکسال	۲۰۰ *
جمع	۸۳۲۰۰ ریال	جمع	۸۲۹۰۰ ریال
بلیق صورت بالا بودجه اتاق بازرگانی کاشان که از جهت درآمد مبلغ نوزده هزار و هشتصد ریال و از جهت متاع و خرج مبلغ هشتاد و دو هزار و هشتصد ریال متاع و خرج برای وزارت بازرگانی و فقره اتاقها بازرگانی ارباب میشود * اتاق بازرگانی کاشان - رئیس اتاق بازرگانی کاشان مهیتر رفیعه اتاق بازرگانی کاشان بدستور ماده هفت از آئین نامه قانون اتاقها بازرگانی صورت بودجه سال ۱۳۳۵ اتالی و با نهایت جرقه جوئی تنظیم نموده بشرح بالا تقدیم و تقاضای تصویب آنرا مینماید *			

تصویر ۵: صورت پیش‌بینی بودجه سال ۱۳۳۵ اتاق بازرگانی کاشان. موجود در مجموعه اسناد اتاق بازرگانی کاشان.

تصویر ۶: صفحه نخست اراثة بودجه سال ۱۳۴۰ اتاق بازرگانی کاشان. موجود در مجموعه اسناد اتاق بازرگانی کاشان.

10.22052/KASHAN.2026.258516.1161

تصویر ۷: صورت اسامی دارندگان کارت بازرگانی در اتاق بازرگانی کاشان در سال ۱۳۴۳. موجود در مجموعه اسناد اتاق بازرگانی کاشان.

پی‌نوشت‌ها

۱. درباره ابوالحسن ابتهاج و اقدامات او در سازمان برنامه، نک ابتهاج، ۱۳۷۱؛ نیز، نک موحّد، ۱۳۸۴، ۱۲۷ - ۱۳۵؛ نیلی و کریمی، ۱۳۹۶، ۴۴ - ۵۴. درباره تحولات سازمان برنامه و تأثیرات آن، نک غنی‌نژاد، ۱۳۹۵، ۲۳۹ به بعد.
۲. برای مشاهده تحلیلی در باب قرارداد کنسرسیوم، نک علم، ۱۳۷۷، ۴۸۳ - ۵۱۳؛ پری‌یر، «صنعت نفت ایران»، در: آوری و دیگران، ۱۳۷۹، ۲۲۱؛ آوری، ۱۳۷۹، ۵۳/۱ به بعد.
۳. نک نیلی و کریمی، ۱۳۹۶، ۷۵ - ۷۶.
۴. برنامه اول، ۷ سال، از مهر ۱۳۲۸ تا شهریور ۱۳۳۵؛ برنامه دوم، ۷ سال، از ۱ مهرماه ۱۳۳۵ تا ۱۱ مهرماه ۱۳۴۱؛ برنامه سوم، ۵/۵ سال، از یک مهر ۱۳۴۱ تا ۲۹ اسفند ۱۳۴۶؛ برنامه چهارم، ۵ سال، از ۱ فروردین ۱۳۴۷ تا ۳۰ اسفند ۱۳۵۱؛ برنامه پنجم، ۵ سال، از ۱۱ فروردین ۱۳۵۲ تا ۳۰ اسفند ۱۳۵۶ و برنامه ششم به دلیل جریانات انقلاب اسلامی انجام نشد. برای تحلیل و تشریح هر یک از برنامه‌های عمرانی در دوره پهلوی، نک نیلی و کریمی، ۱۳۹۶، ۱۰۵ به بعد. نیز درباره برنامه اول و دوم و سوم، نک ازغندی، ۱۳۷۹، ۱۶۰ - ۱۶۲.
۵. در حالی که درآمد نفتی ایران در ۱۳۳۴، ۳۴ میلیون دلار و تأثیر درآمدهای نفتی در تأمین درآمدهای ارزی ۱۵ درصد بود، در ۱۳۴۳، درآمد به ۵۵۵ میلیون دلار و میزان تأمین درآمدهای ارزی کشور از نفت به ۷۶ درصد رسید و حتی شرکت ملی نفت ایران در مواردی به تقابل با اقدامات کشورهای حاضر در کنسرسیوم پرداخت. آبراهامیان، تاریخ ایران مدرن، ۲۲۶؛ کاتوزیان، ۱۳۹۴، ۲۵۸، ۲۶۱؛ پهلوی، ۵۶۷ - ۵۶۸؛ ستوده تهرانی، ۱۳۷۱، ۱۶۳ به بعد.
۶. نخستین بار رومن گیرشمن با حضور در منطقه باستانی سیلک و اکتشافات گسترده، پژوهش‌های مفصلی درباره آن عرضه کرد؛ برای نمونه، سیلک کاشان، جلد اول، ۱۳۷۹؛ جلد دوم، ۱۳۸۹؛ دهه‌ها بعد مجموعه مجلدات تفصیلی طرح بازننگری سیلک، زیر نظر صادق ملک‌شهمیرزادی انجام و طی سال‌های مختلف در دهه ۸۰ در انتشارات سازمان میراث فرهنگی به چاپ رسید.
۷. کاشان به تولید انواع پارچه‌های مخمل، ابریشم و پارچه‌های کارگاه‌های شربافی هم مشهور بود (برای مشاهده توضیحاتی مبسوط درباره این هنر در کاشان، نک کریمی، ۱۴۰۰، ۳۰۹ - ۳۲۲). نمونه مهمی از پارچه‌های این شهر، شال‌های ابریشمی معروف به «شال‌های حسین‌قلی‌خانی» بود که از حیث صنعت بر تمام منسوجاتی که در ایران بافته می‌شد، برتری داشت (جمال‌زاده، ۱۳۶۲، ۷۹). درباره موغان و پرورش کرم ابریشم و تولید محصولات ابریشمی در کاشان، نک کریمی، ۱۴۰۰، ۲۹۶-۳۰۱.
۸. مهم‌ترین آن‌ها به‌جز کارخانه ریسندگی و بافندگی کاشان، شرکت سهامی مخمل و ابریشم کاشان، کارخانجات نخ و پشم و سه کارخانه سنگ‌خردکنی و موزاییک‌سازی بود (نک اسناد اتاق، ۱۴۰۲، سند شماره ۶۱۸/۱). نکته مهم آن‌که صنعتی‌شدن کاشان بر خلاف عمده مناطق دیگر کشور بدون سرمایه‌گذاری دولت و تماماً با سرمایه خصوصی بود (XVI/ 1, 12-21 See, Multiple Authors, "Kashan," Encyclopaedia Iranica, 2012).
۹. برای مشاهده اطلاعاتی جامع درباره شجره‌نامه و شرح حال مشهورترین افراد خاندان شیبانی، نک شیبانی، ۱۳۷۱.

۱۰. از مشهورترین رجال سیاسی کاشان در قرن اخیر و از مؤسسان و برجسته‌ترین چهره‌های حزب ایران و جبهه ملی بود. وی پس از گذراندن تحصیلات مقدماتی در کاشان به تهران رفت و با حمایت میرزا علی‌اکبرخان داور (د. ۱۳۱۵ ش.) به منصب قضاوت رسید و سپس به اهتمام او به مقاماتی از جمله سرپرستی کل گمرک ایران نائل شد. او در دولت‌های مختلف سمت‌هایی هم‌چون وزیر دارایی، وزیر دادگستری، وزیر کشور و وزیر مشاور را بر عهده داشت و در مجلس شانزدهم شورای ملی (بهمن‌ماه ۱۳۲۸ ش.) نیز به نمایندگی از جبهه ملی با اکثریت قاطع آرا به عنوان نماینده مردم کاشان برگزیده شد؛ نک جمالی، ۱۳۹۱، ۸۵ - ۹۱. وی در سال ۱۳۳۱ از سوی محمد مصدق به عنوان سفیر کبیر ایران در ایالات متحده منصوب شد، اما پس از تحولات ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ استعفا داد و مدتی نیز بازداشت و زندانی شد. با این حال، چندی بعد در انتخاباتی پرشور و پرتنش در کاشان، بار دیگر به نمایندگی مردم زادگاهش در مجلس بیستم شورای ملی (اسفندماه ۱۳۳۹) انتخاب شد. بخشی از پژوهش‌های او درباره کاشان در قالب مقالاتی منتشر شده و بخشی دیگر نیز به‌اهتمام ایرج افشار در قالب تعلیقاتی در پایان کتاب *تاریخ کاشان* کلاتر ضرابی درج شده است. برای آگاهی بیش‌تر درباره زندگی و فعالیت‌های وی، نک صالح، ۱۳۸۹؛ مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۳؛ مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات، ۱۳۹۸؛ افشار، ۱۳۸۴؛ سعیدی، ۱۳۸۲.
۱۱. برای اطلاعات بیش‌تر درباره مشروح ادوار و زندگی‌نامه نمایندگان مذکور، نک جمالی، ۱۳۹۱، ۱۰۰ - ۱۱۴.
۱۲. درباره وی، نک امین‌الضرب، ۱۳۹۶؛ شیرین‌کام و فرجام‌نیا، ۱۳۹۸، ۲۷ - ۳۹.
۱۳. البته وی کماکان به‌عنوان رابطی میان تجار و دربار باقی ماند و خواسته‌های تجار را که حضوراً و غیاباً (عموماً با نامه‌نگاری) به وی می‌رسید، پیوسته به دربار می‌رساند؛ امین‌الضرب، ۱۳۹۶، ۱۷۵ و ۳۰۱.
۱۴. درباره نظر و تحلیل آخوند ملاکاظم خراسانی (د. ۱۳۲۹ ق./۱۲۹۰ ش.) و شیخ‌عبدالله مازندرانی (د. ۱۳۳۰ ق./۱۲۹۱ ش.)، دو تن از مراجع حامی مشروطیت، در تأیید انتخابات وکلای انجمن‌های ولایتی، نک روزنامه ثریای کاشان، پنجشنبه ۶ صفر ۱۳۲۸/۴ اسفند [۱۲۸۸]، ش ۱۲، به نقل از: ملاذیب کاشانی (د. ۱۳۲۲ ش.)، ۱۳۹۷، ۱۷۳ - ۱۷۷.
۱۵. برای اطلاعات بیش‌تر درباره مجموعه قوانین اتاق، نک نقیعی، ۱۳۹۰.
۱۶. پیش از آن در ۱۳۱۲ اتاق ایران کنگره‌ای در تهران برگزار کرد که نمایندگان کاشان هم در آن حضور داشتند؛ ترابی فارسانی، ۱۳۹۲، ۱۹۱.
۱۷. خانه فردی به نام حسین‌علی علاقه‌مند که هر ماه هزار ریال اجاره دریافت می‌کرد؛ اسناد اتاق، ۱۴۰۲، سند شماره ۸۰.
۱۸. برای مشاهده نمونه‌ای از نحوه تقسیم قنوت در یکی از دهات کاشان، نک عاطفی، ۱۳۹۶، ۳۰ - ۳۲.
۱۹. نکته جالب درباره سندیکاها در کاشان این است که تنها سندیکای موجود در آن، از آن تاکسیرانان بوده است؛ قاضی شعیب، ۱۴۰۲، سند شماره ۶۱۸/۱.
۲۰. نماینده ادوار چهاردهم و پانزدهم کاشان در مجلس شورای ملی و از اعضای اتاق بازرگانی تهران و صاحب امتیاز روزنامه دارایی که در ۱۳۳۸ در تهران درگذشت. برای مشاهده شرح بیش‌تری از احوال وی، نک جمالی، ۱۳۹۱، ۷۵.

منابع

- آبراهامیان، یرواند (۱۳۸۹)، *تاریخ ایران مدرن*، ترجمه محمدابراهیم فتاحی، تهران: نشر نی.
- آدمیت، فریدون و هما ناطق (۱۳۵۶)، *افکار سیاسی و اجتماعی و اقتصادی در آثار منتشرنشده دوره قاجار*، تهران: انتشارات آگاه.
- آوری، پیتر (۱۳۷۹)، *تاریخ معاصر ایران از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ تا اصلاحات ارضی*، ترجمه محمد رفیعی مهرآبادی، تهران: مؤسسه انتشارات عطایی.
- ابتهاج، ابوالحسن (۱۳۷۱)، *خاطرات ابوالحسن ابتهاج*، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- ابوت، کیث ادوارد (۱۳۹۶)، *شهرها و تجارت ایران در دوره قاجار*، ترجمه سید عبدالحسین رئیس‌السادات، تهران: امیرکبیر.
- ازغندی، علیرضا (۱۳۷۹)، *تاریخ تحولات سیاسی و اجتماعی ایران، جلد اول: تحولات اجتماعی ۱۳۲۰ - ۱۳۵۷*، تهران: سمت.
- افشار، ایرج (۱۳۸۴)، *پرونده صالح: درباره الهیار صالح*، تهران: کتاب روشن.
- امانت، عباس (۱۳۹۶)، *مقدمه کتاب شهرها و تجارت ایران در دوره قاجار*، اثر کیث ادوارد ابوت، ترجمه سید عبدالحسین رئیس‌السادات، تهران: امیرکبیر.
- امین‌الضرب، محمدحسین (۱۳۹۶)، «یادگار زندگانی (زندگی‌نامه خودنوشت حاج محمدحسین امین‌الضرب)»، به کوشش ایرج افشار، در: *اسناد امین‌الضرب*، به کوشش نادر مطلبی کاشانی، تهران: طهوری.
- بارتولد، واسیلی (۱۳۸۶)، *تذکره جغرافیای تاریخی ایران*، ترجمه حمزه سردادور، تهران: توس.
- پری‌یر، رونالد (۱۳۷۹)، «صنعت نفت ایران»، در: *تاریخ معاصر ایران از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ تا اصلاحات ارضی*، به کوشش پیتر آوری و دیگران، ترجمه محمد رفیعی مهرآبادی، تهران: مؤسسه انتشارات عطایی.
- پهلوی، محمدرضا (۱۳۴۷)، *مأموریت برای وطنم*، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- ترابی فارسانی، سهیلا (۱۳۹۲)، *از مجلس وکلای تجار تا اتاق ایران: پیدایش و تحول اتاق ایران از آغاز تا انقلاب اسلامی (۱۲۶۳ - ۱۳۵۷ ش)*، تهران: انتشارات کتاب‌خانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی.

- جمال‌زاده، محمدعلی (۱۳۶۲)، گنج شایگان: اوضاع اقتصادی ایران در قرن بیستم، تهران: نشر کتاب تهران.
- جمالی، محمد (۱۳۹۱)، شرح حال نمایندگان کاشان در مجلس شورای ملی، کاشان: همگام با هستی.
- چیت‌سازیان، امیرحسین (۱۳۸۸)، فرش کاشان، تهران: انتشارات سروش.
- حائری، محمدرضا (۱۳۶۳)، «پوشش شهرنشینی در کاشان»، در: شهرنشینی در ایران، فرخ حسامیان، گیتی اعتماد و محمدرضا حائری، تهران: انتشارات آگاه.
- رجبی، پرویز (۱۳۹۰)، کاشان نگین انگشتی تاریخ، تهران: پژواک کیوان.
- ستوده تهرانی، علی‌اصغر (۱۳۷۱)، نگاهی کوتاه به صنعت نفت، تهران: نشر معلم.
- سعیدی، خسرو (۱۳۸۲)، زندگینامه اللهیار صالح، تهران: نشر عرفان.
- شیبانی، رحمت‌الله (۱۳۷۱)، خاندان شیبانی (کاشان)، به اهتمام فرامرز طالبی، تهران: سپهر.
- شیرین‌کام، فریدون (۱۳۹۶)، کارآفرینان صنعتی در عصر پهلوی: زندگی و کارنامه حسن تفضلی، تهران: گام نو.
- شیرین‌کام، فریدون و ایمان فرجام‌نیا (۱۳۹۸)، پنجاه کنشگر اقتصادی ایران، تهران: نشر فرهنگ صبا.
- صوراسرافیل، شیرین (۱۳۹۹)، فرش کاشان در سایه‌روشن تاریخ، ترجمه سارا صفاتی، تهران: انتشارات میردشتی.
- صالح، اللهیار (۱۳۸۹)، گزارش‌های سیاسی واشنگتن و یادداشت‌های زندان، به کوشش ایرج افشار با یاری پژمان فیروزبخش، تهران: انتشارات سخن.
- عاطفی، حسن (۱۳۹۶)، سندی چند از محدوده کاشان و اطراف، قم: مجمع ذخائر اسلامی.
- غنی‌نژاد، موسی (۱۳۹۵)، اقتصاد و دولت در ایران، پژوهشی زیر نظر اتاق بازرگانی صنایع، معادن و کشاورزی ایران، تهران: نشر کارآفرین.
- فوران، جان (۱۳۸۰)، مقاومت شکننده: تاریخ تحولات اجتماعی ایران از صفویه تا پس از انقلاب اسلامی، ترجمه احمد تدین، تهران، مؤسسه خدمات فرهنگی رسا.
- قاضی شهرباف، جواد (۱۴۰۲)، اسناد اتاق بازرگانی کاشان، جلد اول: ۱۳۱۰ - ۱۳۴۳ ش، تهران، مانانگار.

قاضی شعرباف، جواد (۱۳۹۳)، *سیر تحولات اتاق بازرگانی کاشان*، تهران، کیفیت.

کریمی، اصغر (۱۴۰۰)، کاشان، نگینی در حاشیه کویر ایران، تهران، هنوز.

گریشمن، رومن (۱۳۷۹)، سیلک کاشان، جلد اول، ترجمه اصغر کریمی، تهران، انتشارات سازمان میراث فرهنگی.

گریشمن، رومن (۱۳۸۹)، سیلک کاشان، جلد دوم، ترجمه اصغر کریمی و آریتا همپارتیان، تهران، انتشارات سازمان میراث فرهنگی.

کاتوزیان، محمدعلی همایون (۱۳۹۴)، *اقتصاد سیاسی ایران از مشروطیت تا پایان سلسله پهلوی*، ترجمه محمدرضا نفیسی و کامبیز عزیزی، تهران، مرکز.

موحد، محمدعلی (۱۳۸۴)، *خواب آشفته نفت: پس از کودتای ۲۸ مرداد تا سقوط زاهدی*، تهران، کارنامه.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی (۱۳۸۳)، *اللهیار صالح به روایت اسناد*، تهران، انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

مرکز اسناد ریاست جمهوری (۱۳۸۱)، *اسنادی از صنعت فرش ایران (۱۲۹۲-۱۳۵۷ ش)*، تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات (۱۳۹۸)، *اللهیار صالح*، تهران.

نراقی، حسن (۱۳۸۲)، *آثار تاریخی شهرستان‌های کاشان و نطنز*، تهران، مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.

نقیبی، سید حسین (۱۳۹۰)، *مجموعه قوانین و مقررات اتاق بازرگانی و صنایع و معادن*، جلد اول، تهران، انتشارات اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران.

نبلی، مسعود و محسن کریمی (۱۳۹۶)، *برنامه‌ریزی در ایران: ۱۳۱۶-۱۳۵۶*، *تحلیلی تاریخی با تمرکز بر تحولات نقش و جایگاه سازمان برنامه و بودجه*، تهران، نشر نی.

Amuzgar, Jahangir (1992), "The Iranian Economy Before and After the Revolution", *Middle East Journal*, Vol. 46, No. 3, pp. 413 – 425.

Ghods, M. Reza (1991), "Government and Society in Iran, 1926–1934", *Middle Eastern Studies*, Vol. 27, No. 2, pp. 219 – 230.

Issawi, Charles (1967), "Iran's Economic Upsurge", *Middle East Journal*, Vol. 21, No. 4, pp. 447 – 461.

Multiple Authors (2012), "Kashan", *Encyclopaedia Iranica*, Vol. XVI/1, Edited by Ehsan Yarshater, pp. 12 – 21.

Salehi Esfahani, Hadi and M. Hashem Pesaran (2009), "The Iranian Economy in the Twentieth Century: A Global Perspective", *Iranian Studies*, Vol. 42, No. 2, pp. 177 – 211.

Walton, Thomas (1980), "Economic Development and Revolutionary Upheavals in Iran", *Cambridge Journal of Economics*, Vol. 4, No. 3, pp. 271 – 292.

World Bank (1979), *World Development Report*, Washington, DC.

References

Abbott, K. E. (2017). *Cities and Trade in Ghajar Iran*. Translated by S. A. H. Rais al-Sadat. Tehran: Amir Kabir. [In Persian]

Abrahamian, E. (2010). *A History of Modern Iran*. Translated by M. E. Fattahi. Tehran: Ney. [In Persian]

Adamiyat, F., & Nategh, H. (1977). *Political, Social, and Economic Thought in Unpublished Works of the Ghajar Period*. Tehran: Agah. [In Persian]

Afshar, I. (2005). *The Saleh File: About Allahyar Saleh*. Tehran: Ketab Roshan. [In Persian]

Amanat, A. (2017). Introduction to *Cities and Trade in Ghajar Iran* by K. E. Abbott. Translated by S. A. H. Rais al-Sadat. Tehran: Amir Kabir. [In Persian]

Amin al-Zarb, M. H. (2017). Memoirs of life (Autobiography of Haj Mohammad Hossein Amin al-Zarb). Edited by I. Afshar. In N. Mattalebi Kashani (Ed.), *Documents of Amin al-Zarb*. Tehran: Tahouri. [In Persian]

Amuzgar, Jahangir (1992), "The Iranian Economy Before and After the Revolution", *Middle East Journal*, Vol. 46, No. 3, pp. 413 – 425.

Atefi, H. (2017). *Several Documents on the Boundaries of Kashan and Its Surroundings*. Qom: Majma' Zakhayer-e Eslami. [In Persian]

Avery, P. (2000). *Contemporary History of Iran: From the 1953 Coup to the Land Reforms*. Translated by M. R. Mehrabadi. Tehran: Ataei Publishing Institute. [In Persian]

Azghandi, A. (2000). *History of Political and Social Transformations in Iran, Vol. 1: Social Transformations 1941 - 1978*. Tehran: SAMT. [In Persian]

Barthold, V. (2007). *Historical Geography of Iran*. Translated by H. Sardadvar. Tehran: Toos. [In Persian]

Chitsazian, A. H. (2009). *Carpets of Kashan*. Tehran: Soroush. [In Persian]

Ebtehaj, A. (1992). *Memoirs of Abolhassan Ebtehaj*. Tehran: Elmi va Farhangi. [In Persian]

Foran, J. (2001). *Fragile Resistance: Social Transformation in Iran from the Safavids to the Post-Islamic Revolution*. Translated by A. Tadayyon. Tehran: Rasa Cultural Services Institute. [In Persian]

Ghani-Nejad, M. (2016). *Economy and Government in Iran*. Tehran: Karafarin. [In Persian]

Ghazi Sha'rbaf, J. (2014). *The Evolution of the Kashan Chamber of Commerce*. Tehran: Keyfiyat. [In Persian]

Ghazi Sha'rbaf, J. (2023). *Documents of the Kashan Chamber of Commerce, Vol. 1: 1931 - 1964*. Tehran: Mananegar. [In Persian]

- Ghirshman, R. (2000). *Sialk of Kashan, Vol. 1*. Translated by A. Karimi. Tehran: Cultural Heritage Organization Publications. [In Persian]
- Ghirshman, R. (2010). *Sialk of Kashan, Vol. 2*. Translated by A. Karimi & A. Hampartian. Tehran: Cultural Heritage Organization Publications. [In Persian]
- Ghods, M. Reza (1991), "Government and Society in Iran, 1926–1934", *Middle Eastern Studies*, Vol. 27, No. 2, pp. 219 – 230.
- Haeri, M. R. (1984). Urbanization dynamics in Kashan. In F. Hessamian, G. Etemad, & M. R. Haeri, *Urbanization in Iran*. Tehran: Agah. [In Persian]
- Historical Documents Review Center of the Ministry of Intelligence. (2019). *Allahyar Saleh*. Tehran. [In Persian]
- Islamic Revolution Documents Center. (2004). *Allahyar Saleh According to Documents*. Tehran. [In Persian]
- Issawi, Charles (1967), "Iran's Economic Upsurge", *Middle East Journal*, Vol. 21, No. 4, pp. 447 – 461.
- Jamali, M. (2012). *Biographies of Kashan Representatives in the National Consultative Assembly*. Kashan: Hamgam ba Hasti. [In Persian]
- Jamalzadeh, M. A. (1983). *Ganj -e Shayegan: The Economic Conditions of Iran in the Twentieth Century*. Tehran: Nashr-e Ketab Tehran. [In Persian]
- Karimi, A. (2021). *Kashan: A Jewel on the Edge of Iran's Desert*. Tehran: Honooz. [In Persian]
- Katouzian, H. (2015). *The Political Economy of Modern Iran: From Constitutionalism to the End of the Pahlavi Period*. Translated by M. R. Nafisi & K. Azizi. Tehran: Markaz. [In Persian]
- Movahed, M. A. (2005). *The Troubled Dream of Oil: From the 1953 Coup to the Fall of Zahedi*. Tehran: Karnameh. [In Persian]
- Multiple Authors (2012), "Kashan", *Encyclopaedia Iranica*, Vol. XVI/1, Edited by Ehsan Yarshater, pp. 12 – 21.
- Naghibi, S. H. (2011). *Collection of Laws and Regulations of the Chamber of Commerce, Industries and Mines, Vol. 1*. Tehran: Iran Chamber of Commerce Publications. [In Persian]
- Naraghi, H. (2003). *Historical Monuments of Kashan and Natanz Counties*. Tehran: University of Tehran Press. [In Persian]
- Nili, M., & Karimi, M. (2017). *Planning in Iran: 1937–1977: A Historical Analysis with Emphasis on the Evolution of the Planning and Budget Organization*. Tehran: Ney. [In Persian]
- Pahlavi, M. R. (1968). *Mission for My Country*. Tehran: Translation and Book Publishing Organization. [In Persian]
- Presidential Documents Center. (2002). *Documents on the Iranian Carpet Industry (1913 - 1978)*. Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance Publications. [In Persian]
- Pryer, R. (2000). Iran's oil industry. In P. Avery et al. (Eds.), *Contemporary History of Iran: From the 1953 Coup to the Land Reforms*. Translated by M. R. Mehrabadi. Tehran: Ataei Publishing Institute. [In Persian]
- Rajabi, P. (2011). *Kashan: The Jewel in the Ring of History*. Tehran: Pejvak Keyvan. [In Persian]

- Saeidi, K. (2003). *Biography of Allahyar Saleh*. Tehran: Erfan. [In Persian]
- Saleh, A. (2010). *Washington Political Reports and Prison Notes*. Edited by I. Afshar with P. Firouzbakhsh. Tehran: Sokhan. [In Persian]
- Salehi Esfahani, Hadi and M. Hashem Pesaran (2009), "The Iranian Economy in the Twentieth Century: A Global Perspective", *Iranian Studies*, Vol. 42, No. 2, pp. 177 – 211.
- Shaybani, R. (1992). *The Shaybani Family (Kashan)*. Edited by F. Talebi. Tehran: Sepehr. [In Persian]
- Shirinkam, F. (2017). *Industrial Entrepreneurs in the Pahlavi Era: The Life and Career of Hassan Tafazoli*. Tehran: Gam-e No. [In Persian]
- Shirinkam, F., & Farjamnia, I. (2019). *Fifty Economic Actors of Iran*. Tehran: Farhang Saba. [In Persian]
- Sotoudeh Tehrani, A. A. (1992). *A Brief Look at the Oil Industry*. Tehran: Moallem. [In Persian]
- Sour-e Esrafil, S. (2020). *Kashan Carpets in the Chiaroscuro of History*. Translated by S. Sefati. Tehran: Mirdashti. [In Persian]
- Torabi Farsani, S. (2013). *From the Assembly of Merchants' Deputies to the Iran Chamber: The Emergence and Transformation of the Iran Chamber from the Beginning to the Islamic Revolution (1884 - 1978)*. Tehran: Library, Museum and Documents Center of the Islamic Consultative Assembly. [In Persian]
- Walton, Thomas (1980), "Economic Development and Revolutionary Upheavals in Iran", *Cambridge Journal of Economics*, Vol. 4, No. 3, pp. 271 – 292.
- World Bank (1979), *World Development Report*, Washington, DC.